

EDUCACIÓ EN VALORS CÍVICS I ÈTICS

1. Presentació

L'educació en valors cívics i ètics constitueix un requisit necessari tant per a l'exercici actiu i responsable de la ciutadania, com per al desenvolupament de l'autonomia moral i la personalitat de l'alumnat. No hi ha dubte que aquests dos propòsits es troben relacionats entre ells, en tant que no és possible un exercici actiu i responsable de la ciutadania democràtica sense un compromís ètic personal, lliure i fonamentat, amb principis i valors determinats. D'ací la necessitat que tota educació cívica o en valors estiga traspassada per l'exercici reflexiu i crític sobre la moral individual i col·lectiva que representa l'ètica filosòfica.

La matèria d'Educació en Valors Cívics i Ètics està vinculada a un bon nombre dels objectius considerats com a necessaris de l'educació secundària. Així, amb la finalitat que l'alumnat siga capaç d'assumir responsablement els deures que té, es planteja l'obligació de conèixer i exercir els seus drets en el respecte a les altres persones, practicar el diàleg, la tolerància, la cooperació i la solidaritat entre les persones i grups, reconèixer els drets humans com a valors comuns d'una societat plural i preparar-se per a l'exercici de la ciutadania democràtica. L'exercici d'aquesta ciutadania implica rebutjar els estereotips que suposen discriminació per raó de sexe i valorar i defensar la igualtat de drets i oportunitats de dones i homes.

L'aprenentatge del respecte es refereix, a més, a la cura i acceptació del propi cos i del de les altres persones, a l'adopció de rutines personals saludables i a la valoració crítica d'hàbits socials relacionats amb la salut.

Aquesta matèria, alhora que posa el focus d'atenció sobre els estereotips i les desigualtats, destaca la consideració de la diversitat com a oportunitat d'enriquiment personal. Contribueix, també, a enfortir les capacitats afectives de l'alumnat en tots els àmbits de la personalitat i en les relacions amb les altres persones, així com a rebutjar la violència, els prejudicis de qualsevol tipus i els comportaments sexistes, a resoldre pacíficament els conflictes, i a adoptar pautes de comportament concordes amb la cura del planeta i els animals.

També fomenta la consolidació d'hàbits de disciplina, estudi i treball individual i en equip com a condició necessària per a la realització eficient de les tasques de l'aprenentatge i com a via de creixement personal. A més, la pràctica del diàleg i el debat impulsa la correcta comprensió i expressió de textos i missatges complexos. Així mateix, és rellevant el domini de destreses bàsiques que permeten la utilització crítica de les fonts d'informació i comunicació i l'adquisició i producció de coneixements. Així com el poder per a potenciar les capacitats d'aprendre a aprendre, aprendre a fer, aprendre a conviure i aprendre a ser, i preparar per a l'exercici de drets i obligacions de la ciutadania.

En termes generals, i d'acord amb els objectius educatius i el perfil d'eixida de l'alumnat al final de l'ensenyament bàsic, la formació en valors cívics i ètics implica mobilitzar el conjunt de coneixements, destreses, actituds i valors que permeten a l'alumnat prendre consciència de la seua identitat personal i cultural, afrontar qüestions ètiques fonamentals i adoptar una actitud conseqüent amb el caràcter interconnectat i ecodependent de la seua vida en relació amb l'entorn. Tot això amb l'objectiu que puguen apreciar i aplicar amb autonomia de criteri les normes i valors que regeixen la convivència en una societat lliure, plural, justa i pacífica.

El tipus de treball proposat en aquesta matèria s'orienta a afavorir l'autonomia i els diferents ritmes d'aprenentatge de l'alumnat, així com a promoure el treball en equip.

L'educació en valors cívics i ètics és una eina clau per a treballar la inclusió educativa de tot l'alumnat. Així mateix, s'ocupa de manera explícita d'aspectes tractats

transversalment en les altres àrees: els efectes de les tecnologies de la informació i la comunicació, el foment de la creativitat i de l'esperit crític, l'educació per a la salut afectiva i sexual, i l'educació emocional i en valors. També, de manera transversal, connecta amb la comprensió lectora, l'expressió oral i escrita i la comunicació audiovisual.

Per la seua especificitat, aquesta àrea reuneix, destil·la i dona consistència als sabers que tenen a veure amb els valors que ens converteixen en éssers humans i a les habilitats, actituds i destreses que s'han desgranat al llarg de l'etapa en totes les altres àrees. L'abast de la reflexió i l'anàlisi ètica transcendeix les esferes més pròximes a la vida quotidiana de l'alumnat, les dels àmbits familiar i domèstic i dels grups socials amb els quals es relaciona més propis de primària, i s'embarca en una reflexió superior que permet situar l'ésser humà en un context global amb unes responsabilitats i una capacitat d'acció superiors de les imaginades.

La matèria d'Educació en Valors Cívics i Ètics planteja set competències específiques que tot l'alumnat ha d'adquirir per a la culminació dels objectius de l'etapa i del perfil d'eixida de l'alumnat de l'educació bàsica. Aquestes competències són una ampliació de les adquirides en primària i giren al voltant de la capacitat de dialogar i de l'ús correcte dels arguments per a arribar a acords; del reconeixement i gestió de les emocions per a trobar solucions des de la cultura de la pau; de l'anàlisi de la legitimitat de les normes a la llum dels drets humans; del rebuig dels estereotips; de la comprensió de la importància global dels valors democràtics; de la lluita contra les desigualtats i injustícies, i del compromís amb la transformació del planeta a partir dels Objectius de Desenvolupament Sostenible.

La formulació de cada competència específica està acompanyada d'una descripció detallada del sentit i la fonamentació del que s'espera que l'alumnat siga capaç de mobilitzar per a la seua consecució i desenvolupament. A més de la descripció, s'hi assenyalen les connexions de cadascuna de les competències amb altres matèries del currículum, que ajuden el docent a plantejar el treball de manera coordinada, i així s'incrementa el caràcter significatiu de l'aprenentatge i l'eficiència del procés d'ensenyament.

Totes les competències ací plantejades adquireixen un major grau de concreció a la llum dels criteris d'avaluació dissenyats per a aquest efecte. Criteris que faciliten l'observació i la valoració del progrés de l'alumnat en el transcurs de la seua adquisició.

Tot això pot posar-se en joc a partir dels suggeriments i recomanacions recollits en les situacions d'aprenentatge, que presenten escenaris i possibilitats organitzatives propícies per al treball competencial i la seua observació i seguiment.

Els sabers bàsics considerats essencials per al treball competencial de l'alumnat estan plantejats d'acord amb els cinc eixos que ordenen i organitzen els Objectius de Desenvolupament Sostenible. D'aquesta manera, és molt més fàcil relacionar el treball de l'aula amb els reptes que indueixen a col·laborar en la millora del planeta i augmenta l'arc de possibilitats didàctiques del professorat. Aquests cinc eixos, coneguts com les 5 "pes", són: Persona, Pau, Prosperitat, Planeta i Participació.

El bloc "Persona" conté els sabers que promouen la reflexió a propòsit del benestar físic i emocional propi i alié, la diversitat, la igualtat entre dones i homes i el valor de l'educació.

En el bloc "Pau", es troben els sabers que permeten abordar la resolució de conflictes i els drets i deures de les persones.

En el bloc "Prosperitat", s'inclouen l'Agenda 2030 i els Objectius de Desenvolupament Sostenible, en el vessant relacionat amb la sostenibilitat, l'anàlisi i reducció de les desigualtats i discriminacions que es generen per diversos motius, la funció social dels impostos i la justícia fiscal.

En el bloc “Planeta” es fa referència als continguts de l'Agenda 2030 i els Objectius de Desenvolupament Sostenible més relacionats amb la ciutadania global, el consum responsable i l'ús sostenible de la tecnologia.

El bloc “Participació” se centra en les habilitats, d'una banda, i en els àmbits, d'una altra, que fan possibles els processos participatius en els àmbits local, nacional i internacional.

Finalment, tant l'aplicació dels criteris d'avaluació com les activitats d'aprenentatge han d'estar metodològicament orientades en funció de principis coherents amb els valors que pretén transmetre l'àrea. Per tant, es convida l'alumnat a la participació activa i raonada, al diàleg respectuós i la cooperació, a la lliure expressió d'idees, al pensament crític i autònom, al respecte de les normes i valors comuns, a la gestió assertiva de les seues emocions i relacions afectives, a la mediació i resolució pacífica dels conflictes, al desenvolupament d'hàbits de vida saludables i sostenibles, i a l'ús segur de les tecnologies de la informació i la comunicació. A més, es contribueix al reconeixement del vincle imprescindible entre teoria i pràctica, procurant integrar les activitats de l'aula en contextos d'aprenentatge més amplis i interdisciplinaris del centre i el seu entorn. Tot això per a promoure el desenvolupament d'una ciutadania global, conscient, lliure, participativa i compromesa amb els reptes del segle XXI.

2. Competències específiques

2.1. Competència específica 1

Dialogar i debatre de manera assertiva, respectuosa i correctament argumentada sobre problemes morals plantejats en qualsevol situació de la vida diària per a poder arribar a acords o consensos.

2.1.1. Descripció de la competència 1

La capacitat de mantindre un diàleg respectuós, raonat i constructiu és una de les habilitats essencials per a enfrontar-se amb garanties a situacions que es generen tant en l'esfera de la vida pública com de la privada.

El diàleg que es constitueix en debat, a més, implica l'escolta activa de totes les parts en discussió, l'ús correcte dels arguments centrats en el problema, dels torns de paraula i d'un llenguatge no sexista, respectuós i igualitari. Tot això passa per la consideració com a interlocutores vàlides de totes i cadascuna de les persones que hi participen.

Exercit en aquests termes, el sentit del debat es transforma. L'alumnat entén que l'objectiu ja no és tindre raó, sinó ser capaç d'exposar de manera clara i raonada la pròpia postura o pensament i accedir, a través de l'escolta de les aportacions de la resta de participants, a una comprensió més completa de situacions complexes.

Aquest diàleg es nodreix de totes les experiències, preocupacions i interessos que es desprenen del procés que viu l'alumnat en l'intent de situar-se en el món.

Dialogar comporta la capacitat d'analitzar i interpretar fets, emocions o situacions; ordenar la informació, sotmetre-la a crítica i seleccionar-la; establir relacions, i extraure conclusions a partir de valors assumits de manera reflexiva. A més, la capacitat crítica necessària per a tot diàleg i debat implica la no acceptació d'idees contràries als valors continguts en la Declaració Universal dels Drets Humans i que atempten contra la dignitat d'altres persones. El requisit de l'ús correcte dels enunciats suposa el coneixement de la lògica del discurs i l'aplicació adequada de les regles, tant formals com de contingut, per a evitar caure en fal·làcies argumentatives que allunyen el discurs del problema real que es planteja.

L'adolescència és el moment en què els problemes morals adquireixen més rellevància i en el qual l'alumnat comença a definir la seua posició davant del món. És el moment, també, que prenga consciència de l'evolució moral que ha experimentat al llarg de l'etapa.

La consecució d'acords i consensos requereix empatia, tolerància i capacitat crítica per a poder modificar el propi punt de vista sobre la base d'altres aportacions.

Durant tota la secundària l'alumnat desenvolupa i consolida progressivament les habilitats pròpies d'aquesta competència a través del treball cooperatiu, activitats de debat, exposicions orals en totes les matèries i en el temps dedicat a la tutoria.

2.2. Competència específica 2

Gestionar les emocions en situacions de conflicte per a poder afrontar-les des de la cultura de la pau i explorar i proposar solucions equitatives i creatives.

2.2.1. Descripció de la competència 2

El reconeixement de les pròpies emocions és essencial per al desenvolupament i creixement personal i per a la identificació i comprensió de les emocions alienes, així com per a gestionar-les en la vida quotidiana i, especialment, en situacions de conflicte inherents a tots els àmbits de les relacions humanes.

Les relacions interpersonals impliquen la relació complexa amb projectes de vida en els quals les posicions, interessos i necessitats de les persones no coincideixen necessàriament, i en els quals la gestió de les emocions és essencial perquè permet afrontar els conflictes mitjançant el diàleg, l'assertivitat i l'empatia.

Per a aconseguir una convivència més pacífica, en l'entorn educatiu i social, fa falta que els i les alumnes siguem prou competents per a convertir-se en persones constructores de la pau, tant pel que fa a les habilitats personals de relació i convivència com a les d'anàlisi de conflictes i situacions complexes en els àmbits personal, educatiu i social. Això comporta la construcció de relacions des del reconeixement de les altres persones, l'horitzontalitat i la cura mútua; la comunicació no violenta, i la capacitat de cooperar. És necessària, per tant, la revisió crítica de la cultura de la violència que impregna qualsevol àmbit social, inclòs l'educatiu. El coneixement, el reconeixement i l'anàlisi dels diferents tipus de violència –directa, cultural i estructural– contribueixen a la consecució d'aquest objectiu.

En aquesta etapa educativa el repte consisteix a adquirir les capacitats individuals i col·lectives per a afrontar i transformar els conflictes sense violència. Canalitzar l'agressivitat, entesa com a força vital, prepara l'alumnat per a aquest propòsit i ofereix un ventall d'oportunitats per a impulsar la creativitat, la resiliència i el desenvolupament personal. Acceptar el conflicte com un fet inevitable i natural en les relacions humanes és un exercici democràtic i, sobretot, de respecte a la diversitat.

En definitiva, la cultura de la pau aporta el reconeixement que la pau ha de formar part de la cultura i, al mateix temps, prepara per a una ciutadania proactiva enfront de les situacions d'injustícia, discriminació i exclusió.

La cultura de la pau es construeix amb pràctiques quotidianes: igualtat de gènere, justícia, participació democràtica, respecte als drets humans, lliure circulació de la informació, desenvolupament econòmic i social sostenible, etc., connectant amb els Objectius de Desenvolupament Sostenible de l'Agenda 2030.

En primària, l'alumnat s'exercita en la identificació i autoregulació de les emocions bàsiques pròpies i en el reconeixement de les alienes, la qual cosa facilita l'ús d'estratègies senzilles per a abordar pacíficament els conflictes. En secundària, s'aprofundeix en la gestió de les emocions i en les estratègies de resolució de conflictes. L'alumnat també ha de ser capaç de

diferenciar i separar els conflictes de les persones. A més, es potencia la capacitat d'explorar i proposar solucions equitatives i creatives mitjançant l'estudi i anàlisi de les causes i conseqüències dels conflictes personals i històrics, actuals, nacionals i internacionals.

2.3. Competència específica 3

Analtzar de manera crítica les normes i lleis vigents en el marc de la Declaració Universal dels Drets Humans i adequar-se a aquestes valorant-ne la legitimitat.

2.3.1. Descripció de la competència 3

La comprensió de les normes que regulen la convivència i la manera d'interactuar amb les altres persones és el punt de partida perquè l'alumnat siga capaç d'entendre la seua necessitat i d'analtzar-les de manera crítica.

La comprensió de les normes possibilita diverses coses. D'una banda, en facilita la interiorització i assumptió i el compromís amb el fet de respectar-les amb responsabilitat. D'una altra, promou la participació activa i la reflexió associada a aquesta i prepara per a l'exercici d'una ciutadania crítica capaç de qüestionar les normes que es consideren injustes o il·legítimes. La comprensió de les normes es reforça si aquesta anàlisi està referida a diferents contextos sociopolítics i culturals. Aquesta consciència permet plantejar solucions o alternatives creatives. Tot això es desenvolupa fent ús d'un llenguatge inclusiu i igualitari que dota de coherència tot el procés.

Aquesta competència específica s'exercita al llarg de l'etapa de primària mitjançant la participació de l'alumnat en l'elaboració de les regles de convivència escolar. En secundària, s'aborda des d'una perspectiva diferent, ja que entra en joc l'anàlisi dels marcs normatius que regulen la convivència social i en l'elaboració de la qual l'alumnat no ha participat directament. El fet que en les diferents matèries dels primers cursos s'estudien altres realitats històriques, polítiques i culturals facilita la comprensió que els codis normatius, igual que les estructures polítiques, són realitats temporals vinculades a la història.

2.4. Competència específica 4

Reconéixer, denunciar i combatre els estereotips i rols associats a partir d'una reflexió personal i crítica.

2.4.1. Descripció de la competència 4

En un món globalitzat i canviant com l'actual, les societats cada vegada són més diverses i plurals. En aquest context, les conductes i accions que poden conduir cap a un desenvolupament personal autònom i lliure se sustenten en l'anàlisi crítica prèvia dels estereotips socials de la cultura pròpia i d'altres cultures. El respecte a qualsevol identitat personal, amb independència que s'ajuste o no als estereotips socials, implica tindre en compte la dignitat de les persones i els seus drets individuals. Ara bé, respectar no significa assumir d'una manera acrítica les idees, opinions, creences i identitats de les persones. Especialment si es basen en prejudicis i estereotips que generen discriminacions i exclusió a totes les persones que no s'ajusten als models imperants.

La dignitat humana, la condició de l'ésser humà i els drets individuals estan reconeguts en la Declaració Universal dels Drets Humans, resultat de l'evolució històrica de la humanitat i marc per a la convivència acceptat per la majoria d'estats del món. Per això, l'anàlisi crítica comporta entendre que els models socials i les diferents expressions culturals són discutibles i renovables. Això permet la proposta i desenvolupament d'accions i conductes que han d'afavorir un desenvolupament autònom i lliure i contribuir a la cultura de la pau i a la construcció de societats inclusives.

Aquesta competència potencia l'autonomia i la llibertat de l'alumnat a l'hora de prendre decisions i de definir la seua identitat personal en tots els àmbits (religiosa, de gènere, estètica, estil de vida, entre d'altres), ja que permet el dubte en relació a les idees majoritàries i la llibertat de definir-se i expressar-s'hi en contra i de discrepar respecte al que ens encasella en un marc predeterminat per una estructura patriarcal i etnocèntrica. També facilita proposar i desenvolupar accions que contribueixen a la construcció d'identitats i personalitats saludables que tenen com a origen i meta la dignitat humana.

A més, la discussió, el diàleg i el debat fomenten la llibertat d'expressió i de definició personal, i són l'essència de la participació democràtica.

En primària s'ha treballat l'anàlisi d'estereotips a fi de propiciar el reconeixement i l'acceptació de les emocions i sentiments propis i aliens, i la interiorització de conductes igualitàries entre l'alumnat per a lluitar contra la discriminació i qualsevol tracte injust per raons d'ètnia, sexe, gènere, pobresa, pertinença a un col·lectiu minoritari, diversitat funcional o altres. En aquesta etapa, s'aprofundeix en aquesta anàlisi i s'amplia des del reconeixement de la dignitat humana i la comprensió que els drets individuals són el resultat de l'evolució històrica i estan recollits en la Declaració Universal dels Drets Humans. Això en possibilita la revisió crítica des d'una perspectiva interseccional, que es refereix a la confluència de diverses desigualtats en la mateixa persona, i la proposta i desenvolupament d'accions lliures de discriminacions d'acord amb el seu marc ètic.

2.5. Competència específica 5

Identificar, analitzar i valorar en l'àmbit internacional els beneficis dels valors democràtics promoguts per lleis i institucions per a la construcció d'una ciutadania global.

2.5.1. Descripció de la competència 5

Els éssers humans som animals socials, ens definim per la nostra relació amb les altres persones. Aquesta relació amb els altres membres de l'espècie no està determinada, com succeeix en altres espècies, per la genètica, sinó que es construeix a partir de diferents valors i ideals que produeixen diferents societats amb cultures diferents i diferents sistemes d'organització política. Tal com s'ha assenyalat al llarg de la història de la filosofia, només en el context de la convivència política pot l'ésser humà desenvolupar-se de manera plena. És per això que la comprensió de les relacions socials que construïm i de la democràcia com a context d'aquestes relacions cobra una rellevància enorme.

La democràcia advoca pel respecte i la defensa dels drets de la ciutadania; entén que totes les persones són iguals en dignitat i drets, i disposa de mecanismes de control per als abusos del poder tant polític com econòmic. Aquest sistema permet, també, la discussió i el debat que fan possible que aquests valors que determinen la societat siguin consensuats i compartits. Però la democràcia, per a ser activa, requereix la participació d'una ciutadania formada i crítica capaç d'identificar els elements que destrueixen la convivència igualitària, respectuosa i justa. Requereix, també, el compromís social per a produir les millores i transformacions necessàries que conduïsquen a una societat equitativa en la qual qualsevol ciutadana o ciutadà gaudisca de manera plena dels seus drets. Aquest compromís pren forma a partir del rebuig dels prejudicis i estereotips que generen situacions de discriminació i violència.

L'alumnat comprén que la seua participació és un motor fonamental de la millora i el canvi social i que prendre part en els processos socials es converteix, per tant, en un dret i una responsabilitat. Aquest compromís abasta tant l'esfera acadèmica com la familiar, i passa per tots els cercles de relacions (amistats, equips esportius, etc.) que estableix en la vida diària. És per això que tindre una actitud i comportament democràtics es converteix en eix d'una personalitat saludable, justa i igualitària.

Atés que vivim en un món global i hiperconnectat, les accions i els compromisos que l'alumnat és capaç d'emprendre i contraure en la lluita contra tota mena de desigualtats i injustícies tenen, al seu torn, un efecte global; no queden circumscrits al seu entorn pròxim. Per tant, l'acció moral responsable adquireix més rellevància.

També els reptes de la democràcia es globalitzen. Això suposa l'existència de lleis i institucions internacionals encarregades de vetlar per la defensa dels valors democràtics a escala planetària. En aquest context adquireixen una importància essencial la Declaració Universal dels Drets Humans i la consideració de la intrínseca dignitat de tota persona més enllà de qualsevol diferència.

Al llarg de l'educació secundària multitud d'aprenentatges contribueixen a l'adquisició d'aquesta competència, ja que per a arribar-hi són necessaris el desenvolupament d'altres habilitats i l'adquisició de nombrosos coneixements que ajuden l'alumnat a situar-se en el món actual. Des del treball amb les emocions, l'assertivitat, la comunicació no violenta o la resolució dialogada dels conflictes, fins als coneixements que permeten entendre la interrelació de múltiples realitats polítiques, econòmiques, socials, etc., en un món globalitzat.

2.6. Competència específica 6

Proposar i desplegar accions responsables i justes compromeses amb la transformació social i la lluita efectiva contra les desigualtats i injustícies en qualsevol situació real d'acord amb els principis d'una societat igualitària i inclusiva.

2.6.1. Descripció de la competència 6

El fet de viure en un món globalitzat i hiperconnectat posa a l'abast tot un horitzó d'experiències i escenaris que també implica més exposició a situacions de desigualtat i injustícia. L'existència de normes, lleis i marcs reguladors no és garantia de justícia social. És per això que l'alumnat ha de ser especialment sensible a les situacions d'injustícia, promoure el canvi mitjançant accions responsables i justes i adquirir, en definitiva, un compromís moral de transformació basat en la dignitat intrínseca de tot ésser humà i en la consciència que l'acció compromesa genera el bé comú.

Educar per a una consciència crítica i el foment de la col·laboració amb allò que considerem just i la no col·laboració amb allò que considerem injust està en la base de la "no-violència" i la cultura de la pau. La "no-violència" entesa com a estratègia d'apoderament per a desmuntar la creença que no es pot fer res per a canviar les coses i promoure accions proactives emmarcades en els drets humans.

Un altre objectiu essencial és que l'alumnat siga capaç d'entendre que els fets locals i els globals guarden una connexió estreta i que, per tant, la denúncia de les injustícies i desigualtats del seu entorn i l'acció sobre aquestes tenen repercussions globals. L'estudi i visibilització de persones en què la defensa dels drets humans o denúncia de les seues pròpies vivències ha transcendit a l'esfera global, i s'han convertit en referents, posen el focus en la importància de la implicació individual en la transformació social.

Per a poder aconseguir i desenvolupar aquesta competència específica, l'alumnat necessita capacitat i consciència crítica davant de les situacions que comporten discriminació i tracte injust per raó de sexe, gènere, pobresa, pertinença a un col·lectiu minoritari, diversitat funcional o altres. També ha de ser capaç, d'una banda, de proposar i involucrar-se en iniciatives i accions que reajusten els desequilibris de poder que es donen en les circumstàncies esmentades, i, d'una altra, de promoure la no cooperació amb les injustícies. Cal prestar una atenció especial, per la rellevància social que té i les conseqüències dramàtiques, a la prevenció de la violència masclista i al foment de la igualtat entre dones i homes.

Les contribucions que realitza la ciutadania són essencials per a garantir els drets de totes les persones. És per això que l'alumnat ha d'aprendre el valor social dels impostos i la seua vinculació amb la despesa pública per tal d'afavorir la consecució d'una societat més justa i entendre el seu paper solidari. Ha de ser conscient també que l'evasió fiscal i les conductes defraudadores generen desigualtat i uns costos socials perjudicials per a la societat en el seu conjunt.

Assumir un paper actiu, en la proposta d'accions transformadores, comporta reconèixer els indicis de discriminació i inequitat, dissenyar estratègies amb passos concrets i factibles que permeten aconseguir les fites proposades, negociar per a determinar les accions que cal dur a terme, denunciar els casos d'assetjament i exclusió en els àmbits escolar, local i social, i no col·laborar com a espectadores o espectadors passius amb cap mena d'assetjament produït en el centre escolar o difós en les xarxes socials o pels mitjans de comunicació.

El reconeixement, denúncia i gestió de les desigualtats i injustícies es treballen al llarg de tota l'etapa de manera explícita en els plans d'acció tutorial, programes de prevenció de l'assetjament i d'ajuda entre iguals, tallers, etc., i, de manera transversal, en les diverses matèries a través de continguts relacionats amb antecedents històrics de discriminació, amb la posició de la dona al llarg de la història, etc.

2.7. Competència específica 7

Explicar els desafiaments ecològics plantejats pels Objectius de Desenvolupament Sostenible i actuar de manera compromesa amb la transformació de la situació mediambiental del planeta.

2.7.1. Descripció de la competència 7

L'alumnat forma part d'un entorn amb el qual es relaciona a diferents nivells, però en tots aquests hi ha una interacció amb el medi ambient que ha de ser respectuosa i sostenible i promoure l'assumpció de compromisos que conduïsquen a aquest fi i a la consecució dels Objectius de Desenvolupament Sostenible.

Per a l'adquisició d'aquests compromisos, ha de produir-se prèviament una reflexió crítica que permeta entendre que cada acció quotidiana individual té un efecte global. Aquesta comprensió estimula el canvi d'hàbits alimentaris i de consum i l'adopció d'accions en pro de l'estalvi i l'eficiència energètica i impulsa l'avanç en el camí de la sostenibilitat ecològica tal com marca l'Agenda 2030.

Aquesta competència fomenta, per tant, l'activisme quotidià amb actuacions que tenen lloc dins i fora del centre escolar. D'una banda, promocionant el reciclatge, la reducció i la reutilització; la cura del material, equipament i espais; l'ús racional dels recursos, etc., i, d'altra, mitjançant la interacció amb els diversos organismes i entitats socials proactius respecte al medi ambient, participant en campanyes municipals i de diferents associacions de millora de l'entorn urbà i natural; en projectes socials i humanitaris, etc.

Així, l'alumnat comprén que, a més de modificar els hàbits de conducta poc sostenibles relacionats amb el consum i l'ús abusiu de recursos, ha d'implicar-se en la protecció de la naturalesa i conservació de la diversitat dels ecosistemes, i que cal transformar la relació que com a espècie hem establert amb la resta d'espècies animals, canviant la perspectiva de dominació per una altra de convivència i respecte. Entén, en definitiva, que és vital per a la nostra supervivència establir una relació saludable amb el planeta i que, si el cuidem, ens cuidem.

Al llarg de l'etapa de primària, l'alumnat ha adquirit hàbits ecològicament sostenibles i amb repercussions en l'entorn pròxim i en la lluita contra el canvi climàtic, i ha desenvolupat una consciència crítica de l'impacte de les seues accions. Ara consolida l'adopció d'hàbits sostenibles i compromisos proactius no sols en l'àmbit local, sinó també en el global. A més, reflexiona i

analitza la informació que li arriba per diferents canals per a interioritzar i aplicar aquestes accions i entendre que poden ser transferibles a altres àmbits.

3. Connexions de les competències específiques entre si, amb les competències d'altres matèries i amb les competències clau

3.1. Relacions o connexions amb les altres CE de l'àrea

El caràcter instrumental de la CE1 la vincula de manera directa amb la resta de competències específiques d'aquesta matèria, perquè el treball es du a terme a través de la cooperació, el diàleg i el debat assertiu i respectuós.

La CE2 està relacionada també amb la CE4, perquè la gestió raonada i crítica dels conflictes des de la perspectiva de la cultura de la pau contribueix a la construcció d'un model de relacions igualitàries.

La CE3 connecta amb les CE1 i CE2 en la mesura en què ambdues preparen en el procés maduratiu de l'autoconeixement per a la interacció amb les altres persones, en sintonia amb els processos democràtics i amb l'objectiu d'arribar a acords de manera dialogada en el marc de la cultura de la pau.

La CE4, com que es refereix als estereotips i els rols que se'n deriven, es vincula amb la lluita contra qualsevol mena d'injustícia que es proposa en la CE6.

La CE5 es relaciona amb totes les altres, perquè el compromís amb el desenvolupament d'una societat democràtica, justa, igualitària i inclusiva necessita del diàleg constructiu, la resolució de conflictes des de l'assumpció de la cultura de la pau, l'anàlisi crítica de les normes i la seua fonamentació en la Declaració Universal dels Drets Humans, la construcció d'una identitat crítica amb els estereotips i el compromís amb el desenvolupament sostenible.

La CE6 connecta amb les cinc anteriors. Amb la CE1, perquè el diàleg i debat assertiu i respectuosos vehiculen les propostes d'actuacions davant de situacions de desigualtat i injustícia social. Amb la CE2 i la CE4, ja que requereix la gestió de les emocions durant els conflictes generats per discriminacions, maltractaments i estereotips. Amb la CE3 i la CE5, perquè només l'anàlisi crítica de les desigualtats i injustícies en el marc dels drets humans, lleis i institucions internacionals pot conduir a accions realment transformadores.

La CE7 es relaciona amb la CE1 i CE2 ja que prepara per a arribar a consensos i afrontar situacions de conflicte a propòsit de la sostenibilitat del planeta a través del diàleg i el debat democràtic. Així mateix, es relaciona amb la CE3 en la mesura en què la revisió crítica dels marcs normatius que regulen la convivència comprén la legislació vigent en relació a la sostenibilitat del planeta. També connecta amb la CE6, atès que les desigualtats i injustícies sovint es deriven de la deterioració natural provocada per l'acció humana.

3.2. Relacions o connexions amb les CE d'altres matèries de l'etapa

Les competències CE1 i CE2, pels sabers essencials que mobilitzen, constitueixen el fonament sobre el qual es construeixen les competències que es treballen en la resta de matèries. La capacitat d'argumentar, l'escolta activa, la gestió de les emocions i la resolució dialogada dels conflictes són necessàries tant en la discussió sobre hipòtesis com durant l'organització d'un equip en una activitat física o en el treball en un projecte de qualsevol matèria.

L'adquisició de les competències d'aquesta matèria depén tant del treball transversal com dels aprenentatges que es duen a terme en totes les matèries de l'etapa.

Les llengües (vehicles per a la comprensió i expressió d'emocions, fets, conceptes i pensaments, matèria primera de produccions textuals escrites, orals i multimodals que informen i serveixen de punt de partida per a l'abordatge dels sabers essencials, vies d'accés al

coneixement d'altres realitats lingüístiques, socials i culturals i eines per a la planificació d'accions transformadores) posen les seues pràctiques comunicatives al servei de la construcció de la consciència ètica individual i de la convivència democràtica (CE1-CE7 de la matèria d'Educació en Valors Cívics i Ètics).

La matèria d'Educació en Valors Cívics i Ètics comparteix amb la de Geografia i Història qüestions axiològiques fonamentals i l'interés per les qüestions ètiques més rellevants del món actual. En concret, les competències CE4, CE5, CE6, CE7 i CE8 de Geografia i Història amb CE1, CE2, CE5, CE6 i CE7 d'Educació en Valors Cívics i Ètics en la mesura que es refereixen a l'anàlisi crítica de les normes; a la diferència entre legalitat i legitimitat; a l'anàlisi de fets històrics i de l'activitat econòmica; al reconeixement, denúncia i combat dels estereotips i rols socials que permeten un saber i una pràctica igualitaris i inclusius; a la construcció d'una ciutadania global; al compromís amb els valors democràtics i amb la lluita per a aconseguir justícia social; i a la importància dels desafiaments que plantegen els Objectius de Desenvolupament Sostenible.

També es donen aquestes coincidències, des de l'anàlisi de l'origen i la gènesi de la nostra concepció actual del món, amb les competències CE1, CE2 i CE5 de la matèria de Cultura Clàssica.

Respecte a Educació Plàstica i Visual, les CE1, CE2, CE3, CE4 i CE5 guarden relació amb les competències CE1, CE2, CE4, CE5 i CE6 d'Educació en Valors Cívics i Ètics, ja que es refereixen a la capacitat de fer una anàlisi crítica de la realitat i proposar solucions creatives; a compartir i defensar idees diverses de manera assertiva, i a treballar les emocions i construir una identitat pròpia de manera conscient i crítica. Aquestes mateixes relacions es poden establir amb les competències CE1, CE4 i CE5 de la matèria de Música.

Pel que fa a Educació Física, les competències CE1, CE4 i CE5 guarden relació directa amb les competències CEE4 d'Educació en Valors Cívics i Ètics, en la mesura que fomenten el benestar físic i emocional; l'autoconeixement a partir de la crítica dels estereotips que afecten la percepció del propi cos i la construcció de la identitat personal; el respecte a les diferències culturals; l'ús responsable dels dispositius electrònics, i el desenvolupament de la consciència ecològica.

Coincideixen Biologia i Educació en Valors Cívics i Ètics en els plantejaments referits a la valoració crítica de la informació; la promoció d'hàbits saludables; el respecte per diferents formes de vida i diverses identitats de gènere; el foment de la responsabilitat i l'anàlisi crítica de l'efecte de l'acció humana, i la proposta de solucions ecosocials. En concret, les competències CE3, CE5, CE6, CE7, CE10 i CE11 de Biologia amb CE4, CE5, CE6 i CE7 d'Educació en Valors Cívics i Ètics.

La relació amb les competències CE3 i CE4 de Física amb CE1 i CE4 d'Educació en Valors Cívics i Ètics se circumscriu a la defensa del pensament crític i de l'ús precís dels conceptes i els arguments.

També la importància que es dona en les competències CE1 i CE2 d'Educació en Valors Cívics i Ètics al reconeixement i gestió de les emocions i al treball assertiu i respectuós en grup les vincula amb la competència CE8 de Matemàtiques.

Finalment, coincideixen en la necessitat d'analitzar les repercussions socials de l'acció humana i plantejar-se la sostenibilitat, així com en la necessitat que l'alumnat siga capaç de proposar accions responsables, justes i compromeses davant dels desafiaments del món actual, les competències CE4 i CE7 de Tecnologia i Digitalització amb CE6 i CE7 d'Educació en Valors Cívics i Ètics.

3.3. Relacions o connexions amb les competències clau

El quadre adjunt mostra l'existència d'una relació especialment significativa i rellevant entre les set competències específiques d'aquesta matèria i algunes competències clau incloses en el perfil d'eixida de l'alumnat en finalitzar l'educació bàsica.

	CCL	CP	CMCT	CD	CPSAA	CC	CE	CCEC
CE1	X	X		X			X	
CE2				X	X		X	X
CE3				X	X		X	
CE4	X	X				X	X	
CE5	X			X	X		X	X
CE6	X			X	X		X	X
CE7			X	X	X		X	X

Competències específiques de l'àrea:

- CE1: Dialogar i debatre de manera assertiva, respectuosa i correctament argumentada sobre problemes morals plantejats en qualsevol situació de la vida diària per a poder arribar a acords o consensos.
- CE2: Gestionar les emocions en situacions de conflicte per a poder afrontar-les des de la cultura de la pau i explorar i proposar solucions equitatives i creatives.
- CE3: Analitzar de manera crítica les normes i lleis vigents en el marc de la Declaració Universal dels Drets Humans i adequar-se a aquestes valorant-ne la legitimitat.
- CE4: Reconèixer, denunciar i combatre els estereotips i rols associats a partir d'una reflexió personal i crítica.
- CE5: Identificar, analitzar i valorar en l'àmbit internacional els beneficis dels valors democràtics promoguts per lleis i institucions per a la construcció d'una ciutadania global.
- CE6: Proposar i desplegar accions responsables i justes compromeses amb la transformació social i la lluita efectiva contra les desigualtats i injustícies en qualsevol situació real d'acord amb els principis d'una societat igualitària i inclusiva.
- CE7: Explicar els desafiaments ecològics plantejats pels Objectius de Desenvolupament Sostenible i actuar de manera compromesa amb la transformació de la situació mediambiental del planeta.

Competències clau del perfil d'eixida de l'alumnat en finalitzar l'ensenyament bàsic:

- CCL: competència en comunicació lingüística
- CP: competència plurilingüe
- CMCT: competència matemàtica, en ciència i tecnologia
- CD: competència digital
- CPSAA: competència personal, social i d'aprendre a aprendre
- CC: competència ciutadana
- CE: competència emprenedora
- CCEC: competència en consciència i expressió cultural

En primer lloc, la CE1 es relaciona amb la CCL, atés que es tracta que l'alumnat siga capaç de comprendre i exposar de manera clara, argumentada i raonada les pròpies idees. A més, es relaciona amb la CPSAA, ja que està molt connectada amb la capacitat d'entendre les experiències, emocions i idees alienes i incorporar-les al propi aprenentatge. Així mateix, amb la CD, ja que, per a la preparació i defensa de l'argumentació, també és important analitzar informacions de diverses fonts, comprendre i interpretar de manera crítica textos per a construir coneixement, i contrastar la informació per a avaluar-ne la fiabilitat i poder comunicar-la de manera veraç i crítica.

En segon lloc, la CE2 està connectada amb la CPSAA, atés que el reconeixement de les altres persones des de l'horizontalitat i la cura mútua, la comunicació no violenta i la capacitat de cooperar, permet l'establiment de relacions que propicien la regulació i expressió de les emocions des de l'autoeficàcia i la resiliència. D'altra banda, la lliure expressió d'idees, opinions, sentiments i emocions de manera creativa l'associa amb la CCEC. Es reforça la CD en la mesura que l'alumnat té l'oportunitat d'afrontar els conflictes d'acord amb els principis d'un marc ètic digital.

En tercer lloc, la CE3 es vincula especialment amb la CD perquè es fan necessaris el coneixement i el respecte d'un marc normatiu regulador de les interaccions de l'alumnat en l'ús d'Internet, que fomenta la convivència democràtica en els entorns digitals. A més, la maduració personal que aquesta competència específica suposa i la transferència d'aquesta a les relacions que s'estableixen, la connecten també amb la CPSAA.

En quart lloc, la CE4 està vinculada amb la CCL a través de la necessitat de detectar i rebutjar usos sexistes, racistes i classistes de la llengua i els abusos a través de la paraula. També amb la CP en la mesura que valora i respecta la diversitat lingüística i cultural afavorint la cohesió social. La CPSAA impregna aquesta competència específica, ja que enforteix l'optimisme i la resiliència i la gestió dels reptes i canvis que sorgeixen.

En cinqué lloc, la CE5 connecta amb la CCL en la mesura que es posa la pràctica comunicativa al servei de la convivència democràtica. També amb la CCEC, ja que considera beneficiosos per a la convivència democràtica el foment i la protecció de la diversitat lingüística i cultural. La CD cobra una rellevància especial a través de l'anàlisi de la forma en què els canals de comunicació i difusió influeixen en la construcció d'una democràcia igualitària, participativa i responsable. La CPSAA entronca amb la intenció de construir espais de vida justos i democràtics.

En sisé lloc, la CE6 es vincula amb la CCL, perquè la llengua és un element clau al servei de la lluita contra les desigualtats i de la transformació social. La capacitat d'analitzar de manera crítica les situacions d'injustícia associa aquesta competència específica a la CPSAA. El disseny d'estratègies concretes i factibles per a lluitar contra les injustícies en l'entorn pròxim i en la societat en general reforça la CE. El context digital, tan present en la vida de l'alumnat, és també un canal per a la detecció i denúncia d'actituds discriminatòries i injustes i, alhora, una via de difusió d'accions per a combatre-les.

Finalment, la CE7 connecta amb la CMCT, ja que les actuacions per a la transformació sostenible de l'entorn han de tindre en compte l'impacte global que tenen i estar científicament fonamentades. També amb la CPSAA, que permet els processos de maduració que faran possible la desitjada sostenibilitat i l'equilibri ecològic, i entronca amb la CE, perquè mobilitza la implicació activa de l'alumnat i el compromís d'aquest amb la transformació. Així mateix, es vincula amb la CD, plantejant la reflexió sobre els límits dels entorns digitals per raons de sostenibilitat mediambiental.

4. Sabers bàsics

4.1. Introducció

L'estructura de l'organització dels sabers bàsics que es presenta a continuació es correspon amb l'agrupació en cinc dimensions dels objectius de l'Agenda 2030, ja que aquestes donen resposta a les exigències plantejades per les set competències específiques de l'àrea i, alhora, estan d'acord amb el contingut dels plans d'atenció a la diversitat, acció tutorial i igualtat i convivència dels projectes educatius dels centres. A partir dels aspectes que treballen la individualitat equilibrada, s'avança cap al desenvolupament de les interaccions dels diferents moments i espais de l'esfera social.

El primer bloc tracta de les persones, dels factors que incideixen en el seu benestar físic i emocional, del valor de la diversitat, del paper de la reflexió i l'educació i de la coeducació que aspira a establir les bases per a la igualtat real entre dones i homes.

El segon es refereix bàsicament a la convivència, especialment a la cultura de la pau i la "no-violència". I també als deures i drets essencials per a la construcció d'una societat justa i inclusiva i una ciutadania global, conscient, democràtica, responsable i proactiva.

La prosperitat no s'entén en un món de desigualtats i injustícies, i per això la lluita contra aquestes i el compromís amb la seua erradicació i amb la transformació social i la responsabilitat fiscal són els eixos de la tercera dimensió.

En el quart bloc s'aborda l'impacte de l'ésser humà en el planeta, les implicacions de la pròpia conducta en l'entorn, les conseqüències globals de l'acció individual, les desigualtats i injustícies socials produïdes pel desenvolupament no sostenible i l'adopció d'accions i compromisos per a la transformació.

Finalment, en el cinqué bloc s'inclouen l'exercici dialògic, les institucions internacionals, la intervenció en els processos participatius i l'activisme com a claus per a la configuració d'aliances transformadores a escala global.

4.2. Bloc 1: Persona

- El benestar físic i emocional

Crítica, autocrítica, acceptació i disconformitat

Autoregulació emocional, estrés i resiliència

Educació afectivosexual

- La diversitat

Identitat de gènere, sexe biològic, expressió de gènere i orientació sexual

Diversitat social i cultural

Prejudicis

- La igualtat entre dones i homes

Estereotips i rols que se'n deriven

Androcentrisme, patriarcat i feminismes

Prevenició de l'abús sexual i la violència masclista

Responsabilitat compartida en tots els àmbits de la vida

- Educació

Relativisme moral o universalitat dels valors. Dilemes morals

Autonomia i heteronomia moral

4.3. Bloc 2: Pau

- Resolució de conflictes

Violències: directa, cultural i estructural

Cultura de la violència *versus* cultura de la pau. "No-violència". Pau positiva *versus* pau negativa

Maltractament, assetjament i exclusió. Respecte i tolerància

Conductes addictives

- Els deures i els drets de les persones

Drets i deures

«Netiqueta» per a dispositius, aplicacions, eines informàtiques i xarxes socials

Declaració Universal de Drets Humans i de la Infància

Valors democràtics i ciutadania global

Legalitat i legitimitat. Dignitat i justícia

4.4. Bloc 3: Prosperitat

- Agenda 2030 i Objectius de Desenvolupament Sostenible

Sostenibilitat i reducció de les desigualtats

- La desigualtat

Situacions de marginació, discriminació i injustícia social

Interseccionalitat de les desigualtats i les discriminacions

- Funció social dels impostos i justícia fiscal

Els serveis públics

Conductes defraudadores i evasió fiscal

4.5. Bloc 4: Planeta

- Agenda 2030 i Objectius de Desenvolupament Sostenible

L'Agenda 2030 com a oportunitat per a transformar el planeta

Impacte de l'ésser humà en el planeta i canvi climàtic

Desenvolupament sostenible i ciutadania global

Consum responsable i economia circular

Tecnologia i entorn natural. Fem digital i sostenibilitat

Benestar animal

4.6. Bloc 5: Participació

- Habilitats

Estratègies per al diàleg convertit en debat: assertivitat, argumentació, contraargumentació i proves. Tipus d'arguments

- Àmbits
 - Processos participatius en els àmbits local, nacional i internacional
 - Marc ètic del diàleg
 - Activisme ciutadà i solidaritat internacional. ONG
 - L'ONU com a societat de nacions
 - La UNESCO com a element clau per a establir aliances de progrés
 - Europa com a unitat política. El Tribunal Europeu de Drets Humans

5. Situacions d'aprenentatge per al conjunt de les competències de la matèria

En una matèria que pretén vincular la reflexió de l'alumnat als problemes actuals del món i promoure el compromís actiu amb la transformació de la realitat, les situacions d'aprenentatge recomanables transcendeixen els espais propis del centre i es desenvolupen també en entorns naturals i urbans. A més, trauen el màxim profit educatiu del temps emprat en entrades i eixides, desplaçaments, oci i descans. Així mateix, involucren no sols professorat i alumnat, sinó també tota la comunitat educativa, especialment les famílies, i representants de les institucions i associacions locals.

És fonamental que s'estimule la reflexió, el pensament divergent i l'esperit crític mitjançant la pràctica freqüent del diàleg i el debat. És clau l'organització de debats a l'aula a partir d'experiències o notícies d'actualitat que permeten més d'una postura i que poden relacionar-se fàcilment amb els conflictes i situacions quotidianes de l'entorn habitual de l'alumnat. Amb el debat, a més, es fomenta la discrepància, el dubte i la legitimitat de les opcions minoritàries. És especialment útil, també, el treball amb dilemes morals.

Al fil dels debats, dilemes i discussions plantejats, és important mostrar a l'alumnat el tipus d'argumentacions que de manera espontània utilitzen i la manera de centrar els arguments en els temes plantejats evitant distraccions i fal·làcies.

La capacitat de diàleg i el tracte respectuós a la resta de participants s'exerciten fent ús d'un llenguatge inclusiu i igualitari en totes les situacions que impliquen acords i treball en grup, com, per exemple, en assemblees de delegades i delegats, debats sobre notícies d'actualitat, experiències i successos, contingut de textos presentats en formats convencional i multimodal i de produccions audiovisuals documentals i de ficció, o durant les rutines del treball cooperatiu.

Així mateix, s'han d'impulsar aprenentatges valuosos i significatius. D'una banda, faciliten la comprensió i assimilació progressiva dels sabers de la humanitat, i, d'altra, promouen l'aprenentatge significatiu amb exemples i models vinculats als interessos de l'alumnat, a propostes d'accions i serveis rellevants per a millorar l'entorn més pròxim i la societat en general, i a l'anàlisi de la seua relació amb dispositius digitals, Internet i les xarxes socials. En aquest sentit, cal destacar que el joc i les diverses manifestacions de l'expressió artística contribueixen a fer més significatius els processos d'aprenentatge.

Garantir l'accés de tot l'alumnat a instal·lacions i materials del centre i les aules, activitats i sabers, així com la participació acadèmica i emocionalment satisfactòria en l'experiència escolar són reptes ineludibles del sistema educatiu i de totes les persones involucrades en el seu funcionament. Per això, la detecció i eliminació de barreres de tota mena i l'aplicació dels principis del Disseny Universal d'Aprenentatge al llarg del procés educatiu són requisits imprescindibles.

Les situacions d'aprenentatge en què intervenen metodologies actives com el treball cooperatiu o el basat en reptes, tasques i projectes, entre d'altres, fomenten l'autonomia i la responsabilitat de l'alumnat, perquè li ofereixen la possibilitat de gestionar el seu temps, decidir entre diferents propostes de treball, resoldre els desafiaments i problemes de diverses formes i

triar la manera de demostrar els seus aprenentatges. També, són molt adequades les iniciatives que impliquen la relació d'alumnat de diferents edats, ja que estimulen la responsabilitat individual i col·lectiva i, a més, propicien l'adquisició de valors democràtics essencials com la solidaritat i el sentit del bé comú.

El benestar emocional és una premissa indiscutible per a l'èxit de l'aprenentatge i de la convivència i un factor que el condiciona és la capacitat d'expressar emocions i sentiments propis i d'identificar i comprendre els aliens. Diàlegs, debats, produccions textuals orals i escrites, anàlisi de situacions lúdiques i de convivència, i especialment d'aquelles en què l'alumnat no veu satisfetes les seues expectatives, exerciten l'expressió d'emocions, opinions i posicionaments, promouen l'autoregulació emocional i reforcen el respecte, la tolerància i l'empatia.

La resolució dialogada dels conflictes sorgits en la convivència diària amb companyes i companys, professorat i personal no docent, en tots els espais educatius de dins i fora del centre i en les xarxes socials, i l'aplicació de sistemes de mediació faciliten la convivència i promouen la cultura de la pau i la "no-violència".

La interiorització dels valors democràtics i de la universalitat dels drets humans i la dignitat de la persona es promou mitjançant el coneixement, discussió i debat de les situacions que suposen discriminacions en àmbits ja no sols locals, sinó també nacionals i internacionals. La investigació i estudi de personatges rellevants històrics i actuals que han transcendit per la denúncia de les seues experiències personals o el seu compromís amb la transformació social ajuden l'alumnat a descobrir la necessitat i l'abast de l'acció individual davant de les injustícies globals i a adquirir models de referència en el camí del seu desenvolupament moral. També són interessants les iniciatives que susciten la implicació en la millora de la societat a partir de la presa de consciència de les necessitats que hi ha en l'entorn pròxim.

La implicació reflexiva i activa en accions que celebren els drets humans i de la infància i els valors democràtics facilita la seua identificació i apreciació, igual que les visites a institucions, la comparació del gaudi dels drets humans en diferents societats i la investigació i reflexió a propòsit de conceptes clau lligats als principis i sistemes democràtics.

El compromís del sistema educatiu amb la construcció d'una ciutadania global, responsable i conscient del seu potencial transformador implica el reconeixement de la diversitat com a font d'aprenentatge i enriquiment personal. Reconeixement que promouen la convivència inclusiva diària a l'aula i al centre, l'observació de costums, procedències i llengües familiars de companyes i companys de classe, la investigació i comparació de diferents realitats polítiques en el món i les seues conseqüències en la vida de les persones, i les accions i projectes de centre de caràcter acadèmic, festiu o lúdic que celebren la multiculturalitat.

D'acord amb un dels objectius fixats en l'Agenda 2030 de l'ONU per al Desenvolupament Sostenible, la lluita contra les injustícies, es proposen situacions d'aprenentatge enfocades a la detecció, denúncia i atenció d'aquestes, especialment de l'assetjament escolar, a partir de l'anàlisi de casos de la vida real i dels reflectits en produccions textuals narratives, periodístiques i audiovisuals. També, a propòsit de l'anàlisi de conflictes històrics i actuals i de les migracions de milions de persones provocades per catàstrofes naturals, guerres, fam o pobresa. Es convida a la formulació de propostes d'actuacions. La comparació de la situació dels drets en diferents parts del món propicia la identificació de les persones més vulnerables.

Així mateix, en el marc de la lluita contra les injustícies i de l'emergència derivada de les dramàtiques dades estadístiques, es revela com a prioritària la promoció de la igualtat entre dones i homes. S'incorpora la perspectiva de gènere de manera transversal al llarg de tota l'etapa i en totes les matèries i temps escolars, i es presta una atenció especial, entre d'altres, a l'ús del llenguatge i dels espais del centre, a la participació equilibrada de les i els adolescents en totes les activitats, a les aportacions de les dones als sabers de la humanitat, a la presència

d'estereotips en llibres, cançons, anuncis publicitaris, produccions audiovisuals, missatges dels mitjans de comunicació, al tractament visual del cos de dones i homes en l'art, pintura, escultura, cinema, o al tractament de les dones en l'esport i en els models de bellesa. De manera explícita, es pot treballar l'educació afectivosexual, el llenguatge igualitari, la diversitat familiar, sexual i de gènere, la violència masclista, la ciberviolència i els abusos sexuals en tallers oberts, en la mesura que siga possible, a la participació d'altres membres de la comunitat educativa i local, i proposar projectes col·laboratius que estimulen la construcció de personalitats autònomes i lliures de prejudicis i estereotips socials.

Cal posar el focus sobre les situacions i col·lectius invisibilitzats mitjançant l'anàlisi crítica de materials didàctics, missatges publicitaris i informacions dels mitjans de comunicació i xarxes socials; i amb metodologies que requereixen la investigació social i condueixen al disseny i realització de campanyes de visibilització en el centre i en la localitat.

L'Agenda 2030 també preveu l'objectiu prioritari de combatre el canvi climàtic, i per això és recomanable plantejar situacions d'aprenentatge que impulsen la interiorització de la perspectiva sostenible.

A més de contribuir a la consolidació d'hàbits de vida sostenibles com la conservació i la cura del material, equipament i infraestructures del centre, la selecció de residus de l'aula per al reciclatge i el consum racional de l'aigua i de l'electricitat; les situacions d'aprenentatge han de transcendir l'espai pròxim i quotidià i fomentar la comprensió de l'abast de les accions humanes en el planeta.

Es promou la participació en campanyes per a planificar i aplicar de manera col·lectiva accions innovadores que fomenten la sostenibilitat, com, per exemple, canvis en els espais de la ciutat per a facilitar la mobilitat de les persones o el disseny d'itineraris segurs i sostenibles per a escolars, i la col·laboració amb ONG, associacions i institucions compromeses amb causes mediambientals i socials. Són especialment recomanables les metodologies que vinculen les dimensions de servei i aprenentatge, ja que impulsen el compromís real amb la societat.

Les tecnologies de la informació i comunicació poden amplificar l'impacte de tota mena d'accions, i l'ús de xarxes i recursos com el pòdcast, la ràdio i la televisió en línia escolar són especialment eficaces per a difondre missatges de sensibilització, implicar la resta de la comunitat educativa i promoure compromisos i aliances institucionals.

A més de les situacions d'aprenentatge, convé tindre en compte les situacions que faciliten l'avaluació competencial.

La dinàmica mateixa de les aules ofereix múltiples escenaris per a observar l'evolució de l'alumnat i valorar l'adquisició de les competències. Es tracta de situacions com les que es generen en la convivència diària amb companyes i companys del centre, professorat i personal no docent, i també durant l'elaboració de textos senzills en format analògic o digital, en les exposicions orals i en els debats o tertúlies. Resulta especialment útil l'anàlisi de materials didàctics, anuncis i llenguatge publicitari, videojocs, produccions audiovisuals i xarxes socials.

Així mateix, l'elaboració individual i col·lectiva de produccions textuais convencionals o multimodals en què s'utilitzen conceptes clau del currículum i que impliquen els processos de síntesi, reformulació, anàlisi i investigació faciliten la comprovació de la seua adquisició.

El treball en equip és un escenari òptim per a valorar si l'alumnat assumeix diferents rols amb eficiència i responsabilitat, mostra empatia i respecta les aportacions de companys i companyes.

És especialment rellevant el treball que es desenvolupa de manera col·lectiva, bé siga en grups de treball, debats, exposicions orals, discussió de propostes o altres situacions i

activitats, perquè permet que entren en joc molts dels aspectes que es valoren en les diferents competències específiques.

Finalment, l'ús d'instruments d'autoavaluació i coavaluació com ara dianes, rúbriques, escales d'observació, portafolis, diaris, etc. presenta molts avantatges, i, entre aquests, l'oportunitat de reflexionar sobre els sabers i els processos d'aprenentatge.

6. Criteris d'avaluació

Competència específica 1. Criteris d'avaluació

CE1. Dialogar i debatre de manera assertiva, respectuosa i correctament argumentada sobre problemes morals plantejats en qualsevol situació de la vida diària per a poder arribar a acords o consensos.

2n cicle (4t)
1.1 Participar en els debats plantejats a classe de manera assertiva, escoltant de manera activa i respectant el torn de paraula tant en l'aportació d'arguments, fonamentats en informació fiable, com quan exposa el seu acord o desacord.
1.2 Utilitzar els conceptes i els arguments de manera rigorosa per a exposar les seues pròpies idees i raonaments i per a aclarir els dubtes i malentesos que es plantegen.
1.3 Utilitzar un llenguatge oral i escrit inclusiu i igualitari en qualsevol situació d'aprenentatge.
1.4 Participar en equips de treball per a aconseguir metes comunes assumint rols amb eficiència i responsabilitat.

Competència específica 2. Criteris d'avaluació

CE2. Gestionar les emocions en situacions de conflicte per a poder afrontar-les des de la cultura de la pau i explorar i proposar solucions equitatives i creatives.

2n cicle (4t)
2.1. Reconéixer les diferents violències que constitueixen la cultura de la violència i analitzar-ne críticament les conseqüències per a la convivència democràtica.
2.2. Proposar i dur a terme accions encaminades a la construcció de la cultura de la pau en la vida diària del centre i en l'entorn social.
2.3. Arribar a un punt d'entesa integrant les intervencions i plantejaments de la resta de la classe a través del diàleg col·lectiu i el consens.

Competència específica 3. Criteris d'avaluació

CE3. Analitzar de manera crítica les normes i lleis vigents en el marc de la Declaració Universal dels Drets Humans i adequar-se a aquestes valorant-ne la legitimitat.

2n cicle (4t)
3.1. Explicar i exemplificar amb claredat la diferència entre legitimitat i legalitat.

3.2. Analitzar críticament la relació entre les normes i lleis vigents i la Declaració Universal dels Drets Humans.

3.3. Aplicar l'aprenentatge sobre la legitimitat de normes a altres situacions que requerisquen ser regulades.

Competència específica 4. Criteris d'avaluació

CE4. Reconéixer, denunciar i combatre els estereotips i rols associats a partir d'una reflexió personal i crítica.

2n cicle (4t)

4.1. Identificar els valors que sustenten els estereotips i els prejudicis presents en debats, produccions escrites, literatura, música, videojocs, publicitat, xarxes socials, etc.

4.2. Analitzar críticament les conseqüències d'adoptar els estereotips i prejudicis com a patró de comportament i relació amb les altres persones i denunciar les desigualtats i injustícies que generen.

4.3. Proposar conductes i desplegar accions per a combatre la discriminació i no inclusió de les persones víctimes dels estereotips socials a l'aula, el centre i la societat.

Competència específica 5. Criteris d'avaluació

CE5. Identificar, analitzar i valorar en l'àmbit internacional els beneficis dels valors democràtics promoguts per lleis i institucions per a la construcció d'una ciutadania global.

2n cicle (4t)

5.1 Buscar, seleccionar i exposar informació de fonts fiables referida a la situació dels valors democràtics en el món.

5.2 Participar en el debat sobre els beneficis dels valors democràtics en l'àmbit internacional amb aportacions raonades.

5.3 Analitzar i explicar les conseqüències socials que es desprenen del respecte o no dels principis de la Declaració Universal dels Drets Humans i de les institucions i lleis internacionals que vetlen perquè es complisquen.

Competència específica 6. Criteris d'avaluació

CE6. Proposar i desplegar accions responsables i justes compromeses amb la transformació social i la lluita efectiva contra les desigualtats i injustícies, en qualsevol situació real, d'acord amb els principis d'una societat igualitària i inclusiva.

2n cicle (4t)

6.1. Identificar amb claredat els pols d'un conflicte generat per una situació de desigualtat.

6.2. Exposar i argumentar la posició moral que s'adopta davant de la desigualtat i la injustícia social.

6.3. Proposar i desplegar accions que lluiten contra les desigualtats i injustícies socials identificades en qualsevol situació.

Competència específica 7. Criteris d'avaluació

CE7. Explicar els desafiaments ecològics plantejats pels Objectius de Desenvolupament Sostenible i actuar de manera compromesa amb la transformació de la situació mediambiental del planeta.

2n cicle (4t)

7.1 Avaluar l'impacte de les pròpies accions en les esferes local i global en relació a la sostenibilitat ecològica.

7.2 Explicar de manera clara i precisa els desafiaments plantejats pels Objectius de Desenvolupament Sostenible.

7.3 Idear, planificar i avaluar en grups col·laboratius accions innovadores encaminades a cuidar el planeta.

7.4 Explicar els conflictes i les conseqüències que generen les polítiques de desenvolupament no sostenibles.